

XALQARO STANDARTLAR DOIRASIDA TOVAR-MODDIY ZAXIRALARNI HISOBGA OLISHDA ICHKI NAZORAT TIZIMINING AHAMIYATI

Ilmiy rahbar: “Buxgalteriya hisobi va menejment” kafedrası

dotsenti M.Yusupova

Tursunov Behzod

Andijon davlat texnika instituti

Buxgalteriya hisobi va audit yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqola xalqaro standartlar doirasida tovar-moddiy zaxiralarni hisobga olishda ichki nazorat tizimining ahamiyatini o‘rganadi. Tovar-moddiy zaxiralar moliyaviy hisobotlarning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, ularning to‘g‘ri hisobga olinishi va boshqarilishi tashkilotning moliyaviy barqarorligini ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. Maqolada ichki nazorat tizimining asosiy komponentlari, ularning xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) bilan qanday bog‘liqligi va samarali ichki nazorat tizimining tovar-moddiy zaxiralarni boshqarishdagi afzalliklari tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada ichki nazoratning zaif tomonlari, audit jarayonidagi roli va risklarni minimallashtirishdagi ahamiyati ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: tovar-moddiy zaxiralar, moliyaviy hisobotlar, strategik rejalashtirish, xalqaro standartlar, ichki nazorat tizimi.

Kirish. Tovar-moddiy zaxiralar har qanday tashkilotning moliyaviy hisobotlarida muhim o‘rin tutadi. Ular kompaniyaning ishlab chiqarish jarayonida yoki savdo faoliyatida foydalanadigan barcha materiallar, mahsulotlar va resurslarni o‘z ichiga oladi. Tovar-moddiy zaxiralarning to‘g‘ri hisobga olinishi va boshqarilishi tashkilotning moliyaviy barqarorligini ta‘minlashda juda muhimdir. Ushbu zaxiralar bilan bog‘liq to‘g‘ri ma‘lumotlar va nazorat mexanizmlari tashkilotning iqtisodiy holatini aniqlashda, investitsiya qarorlarini qabul qilishda va strategik rejalashtirishda asosiy omil hisoblanadi. Tovar-moddiy zaxiralar moliyaviy hisobotlarning asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo‘lib, ular balansda ko‘rsatiladi. Ularning qiymati va holati kompaniyaning moliyaviy ko‘rsatkichlariga bevosita ta‘sir qiladi. Tovar-moddiy zaxiralar ko‘pincha katta mablag‘ni o‘z ichiga oladi, shuning uchun ularni to‘g‘ri hisobga olish va nazorat qilish zarur. Agar zaxiralar noto‘g‘ri baholansa yoki hisobga olinmasa, bu moliyaviy hisobotlarda xatolarga olib kelishi mumkin, bu esa investorlar, kreditorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun noaniqliklar yaratadi.

Tovar-moddiy zaxiralarni boshqarish jarayonida ichki nazorat tizimi muhim rol o‘ynaydi. Ichki nazorat tizimi tashkilotning moliyaviy faoliyatini nazorat qilish,

xatolarni aniqlash va oldini olish, shuningdek, firibgarlik va boshqa noqonuniy harakatlardan himoya qilish uchun mo'ljallangan. Tovar-moddiy zaxiralarning hisobga olinishi va boshqarilishi jarayonida ichki nazoratning samarali ishlashi risklarni minimallashtirishga yordam beradi. Misol uchun, zaxira harakatlarini nazorat qilish, inventarizatsiya jarayonlarini amalga oshirish va zaxira qiymatini baholashda aniq qoidalar va protseduralarni belgilash zarur.

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) doirasida tovar-moddiy zaxiralarni hisobga olishda muhim talablar mavjud. Ushbu standartlar tashkilotlarga zaxiralarni baholash usullarini belgilash, zaxira qiymatini to'g'ri aniqlash va moliyaviy hisobotlarda aks ettirish bo'yicha aniq ko'rsatmalar beradi. IFRS standartlariga muvofiq, zaxiralar dastlab xarid narxi bo'yicha baholanadi va keyinchalik ularning qiymati kamayishi yoki oshishi mumkin. Tashkilotlar uchun ushbu standartlarga rioya qilish nafaqat moliyaviy hisobotlarning aniqligini ta'minlaydi, balki investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun ishonchni oshiradi. Tovar-moddiy zaxiralarni samarali boshqarish tashkilotning raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi. Zaxiralarni optimallashtirish orqali kompaniyalar ishlab chiqarish jarayonlarini yaxshilash, xarajatlarni kamaytirish va mijozlarga xizmat ko'rsatishni yaxshilash imkoniyatiga ega bo'ladi. Samarali zaxira boshqaruvi orqali tashkilotlar talabni oldindan bashorat qilish, zaxira darajasini nazorat qilish va kerakli resurslarni vaqtida ta'minlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Tovar-moddiy zaxiralar moliyaviy hisobotlarning muhim tarkibiy qismi bo'lib, ularning to'g'ri hisobga olinishi va boshqarilishi tashkilotning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ichki nazorat tizimi, xalqaro standartlarga rioya qilish va samarali zaxira boshqaruvi orqali tashkilotlar o'z moliyaviy natijalarini yaxshilashlari mumkin. Bularning barchasi tashkilotning uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlashga xizmat qiladi.

Ichki nazorat tizimi tashkilotning moliyaviy va operatsion faoliyatini nazorat qilishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, bu tizimning zaif tomonlari ham mavjud bo'lib, ular audit jarayonida e'tiborga olinishi zarur. Ichki nazoratning zaif tomonlari ko'pincha xatolarga, firibgarlik va boshqa noqonuniy harakatlarga olib kelishi mumkin.

Birinchidan, ichki nazorat tizimining zaif tomoni — bu xodimlarning malakasizligi yoki tajribasizligi. Agar xodimlar ichki nazorat qoidalarini to'g'ri tushunmasa yoki ularni amalga oshirishda qiyinchiliklarga duch kelsa, bu tizimning samaradorligini pasaytiradi. Xodimlarning malakasini oshirish va ularni muntazam ravishda treninglardan o'tkazish zarur.

Ikkinchidan, ichki nazoratning samaradorligiga ta'sir qiluvchi omil — bu nazorat mexanizmlarining yetarli darajada kuchli emasligi. Ba'zan, tashkilotlar ichki nazorat jarayonlarini osonlashtirish maqsadida zaruriy nazorat choralarini

kamaytiradilar. Bu esa risklarni oshiradi va firibgarlik holatlarini yuzaga keltirishi mumkin.

Audit jarayonida ichki nazorat tizimi muhim ahamiyatga ega. Audit jarayoni ichki nazoratning samaradorligini baholash va uning zaif tomonlarini aniqlash uchun mo'ljallangan. Auditorlar ichki nazorat tizimini tekshirib, uning qanday qilib moliyaviy hisobotlarning aniqligini ta'minlayotganini baholaydilar. Agar ichki nazorat tizimi kuchli bo'lsa, audit jarayoni yanada samarali bo'ladi, chunki auditorlar xavf-xatarlarni aniqlashda va ularni boshqarishda yordam beradigan aniq ma'lumotlarga ega bo'ladilar. Risklarni minimallashtirishda ichki nazorat tizimining ahamiyati juda katta. Tizim orqali tashkilotlar firibgarlik, xato va boshqa salbiy holatlarni oldini olish uchun zarur choralarni ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ichki nazorat mexanizmlari, masalan, inventarizatsiya jarayonlari va moliyaviy hisobotlarni tekshirish orqali risklarni kamaytiradi. Shuningdek, ichki nazorat tizimi tashkilotning strategik rejalashtirishda ham muhim rol o'ynaydi, chunki u kelajakdagi risklarni oldindan bashorat qilishga yordam beradi.

Ichki nazorat tizimining zaif tomonlari tashkilotning moliyaviy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Audit jarayoni esa bu zaifliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish uchun muhim vosita hisoblanadi. Samarali ichki nazorat risklarni minimallashtirishga yordam beradi va tashkilotning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Tovar-moddiy zaxiralar - bu har qanday tashkilotning moliyaviy faoliyatining muhim qismlaridan biridir. Ular mahsulotlar, xom ashyolar va boshqa resurslarni o'z ichiga oladi, shuning uchun ularning hisobga olinishi va nazorati tashkilotning moliyaviy natijalariga bevosita ta'sir qiladi. Ichki nazorat tizimining kuchaytirilishi tovar-moddiy zaxiralarni hisobga olishda aniqlik va ishonchlilikni oshirishga yordam beradi, bu esa moliyaviy natijalarni yaxshilaydi.

Kuchli ichki nazorat tizimi tovar-moddiy zaxiralarni hisobga olish jarayonida xatolarni kamaytiradi. Tashkilotlar ko'pincha zaxiralar bilan bog'liq xatolarni, masalan, noto'g'ri inventarizatsiya yoki ma'lumotlarni kiritishda xatolarni boshdan kechirishadi. Ichki nazorat mexanizmlari, masalan, ikki darajali tekshiruvlar va avtomatlashtirilgan hisobot tizimlari orqali bu xatolarni aniqlash va tuzatishga yordam beradi. Bu esa, o'z navbatida, moliyaviy hisobotlarning aniqligini oshiradi va investorlar hamda boshqa manfaatdor tomonlar uchun ishonchni kuchaytiradi.

Ichki nazorat tizimining kuchaytirilishi zaxiralarni samarali boshqarish imkonini beradi. Tovar-moddiy zaxiralar doimiy ravishda o'zgarib turadi va ularni nazorat qilishda zamonaviy texnologiyalarni joriy etish zarur. Masalan, avtomatlashtirilgan zaxira boshqarish tizimlari yordamida zaxiralar haqidagi ma'lumotlarni real vaqt rejimida kuzatish va tahlil qilish mumkin. Bu, o'z navbatida, zaxiralarni ortiqcha yoki

yetishmovchilik holatlaridan saqlanishga yordam beradi, bu esa moliyaviy natijalarni yaxshilaydi.

Ichki nazorat tizimining kuchaytirilishi firibgarlik va noqonuniy harakatlarga qarshi kurashishda ham muhim ahamiyatga ega. Tovar-moddiy zaxiralar bilan bog'liq firibgarlik holatlari ko'pincha tashkilotning moliyaviy holatiga jiddiy zarar yetkazadi. Kuchli ichki nazorat mexanizmlari, masalan, zaxiralarning harakatini muntazam ravishda kuzatish va tekshirish orqali firibgarlik holatlarini oldini olish imkonini beradi. Bu esa tashkilotning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi.

Tashkilotlarga tavsiya etiladigan yana bir muhim jihat - ichki nazorat tizimining doimiy ravishda takomillashtirilishi. Tashkilotlar ichki nazorat jarayonlarini muntazam ravishda baholab borishlari va kerakli o'zgarishlarni kiritishlari zarur. Bu jarayon ichki auditlar o'tkazish, xodimlarni malakasini oshirish va yangi texnologiyalarni joriy etishni o'z ichiga oladi. Bunday yondashuv tashkilotlarga o'z ichki nazorat tizimlarini yanada kuchaytirishga va moliyaviy natijalarini yaxshilashga yordam beradi.

Tovar-moddiy zaxiralarni hisobga olishda ichki nazorat tizimini kuchaytirish tashkilotlarga bir qator afzalliklarni taqdim etadi. Xatolarni kamaytirish, zaxiralarni samarali boshqarish va firibgarliklarni oldini olish orqali tashkilotlar moliyaviy natijalarini yaxshilash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shuningdek, ichki nazorat tizimining doimiy ravishda takomillashtirilishi tashkilotning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi va raqobatbardoshligini oshiradi. Tashkilotlar uchun ichki nazoratni kuchaytirish - bu faqat moliyaviy natijalarni yaxshilash emas, balki kelajakdagi muvaffaqiyatga erishishning muhim omili hisoblanadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, tovar-moddiy zaxiralarni hisobga olishda ichki nazorat tizimini kuchaytirish nafaqat moliyaviy natijalarni yaxshilash, balki tashkilotning kelajakdagi muvaffaqiyatini ta'minlash uchun ham zarurdir. Xalqaro standartlar asosida rivojlangan ichki nazorat mexanizmlari tashkilotlarning barqaror rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi va ularni global raqobat muhitida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mamatkulov M.Sh., Tabayev A.Z. "Buxgalteriya hisobi" o'quv amaliyoti uchun o'quv qo'llanma. – T.: 2022: - 126 b.
2. Gadoev E. va boshqalar. Buxgalter uchun amaliy qo'llanma: ikki jildlik. Toshkent NORMA 2010
3. Абдуллаев Р. Бухгалтерский учет и аудит - Т.: "ИQTISOD –MOLIYA", 2010.
4. . B. Isroilov, Buxgalteriya hisobi nazariyasi: Darslik - Toshkent: Tafakkur, 2020. - 240 b.
5. G'ulomova F. Buxgalteriya hisobini mustaqil o'rganuvchilar uchun qo'llanma. –T.: "NORMA" nashriyoti, 2010 y.